

Erindring indsendt til Københavns Stadsarkiv i 1973
af Osvald Ekenberg fra 1899-1904 og 1973

T I L B A G E B L I K

---

erindringer fra en fattig drengs barndom

af

Osvald Ekenberg

December 1973

I ÅRET 1899 flyttede vi fra en lille, mørk og trist baggårdslejlighed i Ryesgade på Nørrebro til Christianshavn.

Mit første indtryk af denne bydel var broen over havnen, det store vand, de mange skibe, der tudede hele tiden. Jeg så nogle sorte kugler blive hejst op på en stang. Derefter gik en mand over gaden med en lang jernkæde efter sig, så folk ikke kunne gå over broen. Pludselig var broen til min store forskrækkelse gået midt over og rejste sig op, og en stor damper kom sejlen, mens den stadig tudede og røg, noget sort, væmmeligt røg kom op fra en stor skorsten. Sådant havde jeg aldrig før set. Den vakte stor beundring og respekt og nysgerrighed hos mig. Knippelsbro, som den kaldtes, vi to blev gode venner, for her var jo så meget spændende at se på for en femårs dreng. Min mor, der gik i forvejen med barnevognen, kaldte flere gange på mig, men det var meget svært at løsrive sig. I skarpt trav gik det henad Store Torvegade uden at se mig tilbage, man var jo et lydigt barn. Kort efter stod vi i Amagergade 14, og her skulle vi bo.

Farfar og far var allerede kommet. De stod svedende og trætte efter den lange tur fra Ryesgade til Christianshavn trækkende en firhjulet, flad trækvogn, belæsset med vort sparsomme bohøve, også kaldet "Habengut".

Efter at alt var sat på plads, kunne vi først betragte vor nye lejlighed. En baggårdslejlighed. En smuk udsigt over volden, og lige uden for vore vinduer en gammel, smuk mølle. Sol og frisk luft var der nok af, det manglede der meget af, hvor vi kom fra.

Snart efter gik jeg på opdagelsesrejse. Turen gik først til min nye ven, broen. Her var meget at se for en lille, nysgerrig dreng. Mange små skibe med mange fisk, der var trængt op i nogle store tove. Det så sjovt ud. Mændene sagde, at de var fiskere, og at de kom langt borte fra, det var i Jylland, sagde de, men det vidste jeg godt, hvad det var. Jeg gik mange ture rundt i gaderne. Det var så dejligt at gå her. Her var så meget at se. Først en hestesporvogn med to heste for. Den kørte ikke hurtigere, end at man kunne løbe næsten lige så hurtigt. Tænk, ingen biler dengang, kun nogle få cyklister. Ikke ret mange folk på gaden. De gik som om de ikke havde særlig travlt.

Jeg havde ikke travlt. Jeg begyndte at se på husene. Jeg gik også ind i mange af gårdene, og der var i mange af dem en lille have, og nogle af dem havde en lang svalegang uden på huset, og i murene var også, nogle træbjælker, der var sat op til pynt, troede jeg dengang. Men jeg syntes, det var så kønt at se på, for sådanne huse havde jeg aldrig før set. Kun store, grimme huse på Nørrebro.

Der er en del huse, som jeg gerne vil fortælle lidt om, set med små drengeøjne. Når man kom fra Torvegade til Kanalen og gik til højre, kom man til et stort hus kaldet Heerings Hus. Huset med sin hvide farve dominerede hele gadebilledet. I den meget smukke gård sad der kvinder og arbejdede med kirsebærplukning. Store vogne belæssede med små kirsebærbuketter eller klaser skulle renplukkes, og når pigerne havde fyraften kl. 5, og porten blev åbnet, stod vi drenge - 10 - 12 stykker - parat og styrtede os over de store grønne bunker blade, hvor der endnu sad nogle kirsebær på. Vi troede nok, at konerne henad fyraften var blevet trætte, for der var altid bær til os. De var så rare, konerne, og portneren også. Så vi drenge proppede så meget ind under blusen, at vi lignede små kæmper, når vi kom væltende henad gaden. Efter fuldført rov, tyggende kirsebær. Bluserne? Dem skænkede vi ikke en tanke. Hvad der skete, da vi kom hjem, er det ikke værd at tale om.

I nabohuset til Heerings Hus boede forfatteren Henrik Pontoppidan. Da jeg var 10 år, fik jeg en plads hos ham med at bære koks op til køkkendøren tre gange om ugen. Så fik jeg en krone og en kop kaffe med franskbrød og rigtigt smør. Det var dejligt.

Når man gik lige over Store Torvegade, så man dengang en lang række gamle, smukke huse. Nu er de fleste forlængst revet ned. Et af dem kaldte vi for vinhuset. Det havde en meget stor, firkantet gård med gulkalkede mure og en meget ujævn stenbelægning. Når vi gik i vore træsko, var det undertiden svært at holde balancen, men det var så dejligt at være der. Den ene halvdel af den store gård var optaget af de store to- og firhulede trækvogne, som folk lejede, især når de skulle flytte, og det skete ret ofte. Det var ellers en dejlig legeplads til at prøve vore kræfter på. På to af siderne var der store, grønne ranker med mange grønne druer. Desværre må man sige, som ræven sagde: de er sure. Det var de nok ikke. Men konen, som passede gården havde et øje på hver finger, så vi holdt os modstræbende derfra. Vi havde luret hende af, når hun gemte sig bag gardinerne. Når jeg nu og da sender dette gamle hus en venlig tanke, kan det være lidt vemodigt, at mange af disse smukke huse måtte vige for nutidens krav. Når man stod på "Børnehusbroen", som den kaldtes, kunne man til den ene side, hvor kanalen drejer ind mod havnen, se en lang række lave huse. De var nøjagtig som husene i Nyboder, gulkalkede med en stump have ud til kanalen. Alle disse huse lå i en lang række fra Langebro til Overgade. På den anden side ud mod volden lå der en reberbane, hvor vi drenge kunne tjene nogle få ører ved at dreje det store hjul for rebslageren. Her lå også et bryggeri, og lidt længere henne en brandstation, som senere flyttede ud til Kløvermarksvej, hvor den endnu ligger.

Gik man nu ned langs kanalen mod torvet, så man mange kønne huse, hvoraf mange nu er blevet istandsat, så det nu er en glæde at se disse huse. På Christianshavns Torv var der liv. Bøndernes koner sad og solgte deres grøntsager og frugt. Det var morsomt at stå her og se på, at folk kom for at handle.

Når vi nu havde stået der et stykke tid, og vi med bedende øjne havde set på konerne, så vankede der gerne en gulerod eller en håndfuld grønærter. Derefter gik farten hjemad.

På selve torvepladsen stod bøndernes vogne, mens hestene stod i den store gæstgivergård. Mændene sad imens og hyggede sig der på deres egen måde. På torvet stod også flere kapervogne med overdækkede siddepladser. Disse vogne kørte med passagerer til f. eks. Tårnby, Kastrup eller Dragør. Det var sjovt at sidde på trinene og få en lille tur gratis, for kusken kunne ikke nå os med sin pisk.

I 1901 flyttede vi til Sundby og kom så tilbage til Christianshavn i 1904. Jeg havde først plads hos en urtekræmmer. Der måtte jeg køre med trækvogn med varer, der skulle bringes ud til folk. Jeg fik et tov over skulderen og måtte så slæbe vognen med megen anstrengelse. Lønnen var 2 kroner om ugen.

Så brød krigen ud mellem Rusland og Japan. Jeg var holdt op hos urtekræmmeren. Det var uoverkommeligt for en spinkel dreng på 10 år. I anledning af krigen sendte POLITIKEN en extra udgave der hed POLITIKENS EXTRABLAD. Dette blad kostede dengang 2 øre. Der søgtes nogle mænd til at sælge disse aviser. Min far var heldig og fik anvist plads på Christianshavns Torv. Det gik godt ed salget. Jeg måtte gå rundt i alle butikkerne for at sælge aviserne. Her lærte jeg bagsiden af medaljen at kende. Det var noget helt andet end det, jeg tidligere havde set. Når jeg kom fra skole måtte jeg ved 3-tiden begynde min vandring rundt omkring, for når klokken var 5, når arbejderne hos B & W havde fyraften, skulle jeg være der for at sælge mine aviser til dem. Derefter igen på farten, ofte til langt ud på aftenen. Her fik jeg set og hørt meget, en dreng ikke havde godt af.

I mange af gaderne var butikker, især marskandisere, nogle pantelånere og flere stegekældre i mørke, gasbelyste rum. Her kunne man for en billig penge købe en skål varme kartofler for 5 øre, ligeså stegte sild, stegt lever og stegte koyvere, der dog kostede 20 øre. Om aftenen kørte en mælkevogn rundt i gaderne. Manden havde en klokke i hånden og ringede med den, mens hans råb ustandselig lød: Varm mælk ! Varm mælk ! 5 øre for en pot !

Så strømede børn og voksne til med kander eller spande i hænderne for at få del i dette "røverkøb".

I rækken af alle de mange butikker indtog værtshusene en særlig plads. Mange af dem lå i dybe kældre, kun oplyst af en petroleumslampe, med sand på gulvet og med spytbakker fyldt op med sand og med sirligt klippet papirunderlag stående ved alle bordene. Det var ikke altid, der ramtes plet, derom vidnede flere mistænkelige pletter på gulvet.

Ved de små firkantede borde sad både mænd og kvinder og trøstede sig med øl og brændevin, og højroastede stemmer kunne høres helt ud på gaderne. Jeg havde min gang med mine aviser på mere end 40 af disse værtshuse.

En særlig art var butikkerne, der solgte varme æbleskiver. Tre "skiver", lidt syltetøj og et glas mælk for 5 øre. Disse butikker var altid rene og pæne og havde stor søgning, især af soldater. Tre kaserner og orlogsværftet sørgede for kunderne til disse butikker, som altid lå i nærheden af disse militære etablissemeter.

På den anden side af torvet lå kvindefængslet, som altid fyldte små drenge med en vis uhygge. Vi skulle jo der forbi, når vi skulle over til Vor Frelzers Kirke, når der var begravelser.

I Torvegade lå også den gamle oliemølle. Her kom mange kvinder med en spand i hver hånd og hentede kogende vand når de havde vaskedag.

På hjørnet af Amagergade tæt ved volden lå et gammelt smukt bindingsværkshus med en spækhøkerbutik. Her kunne vi købe et stort kræmmerhus varme fedtegrever for 2 ører. Det var kræs ! I gården så man en smuk, udskåren svalegang, som gav os børn meget at spekulere over. Her så vi udskårne hoveder af mennesker og dyr, der alle så meget vrede ud, men vi vidste godt, at de ikke var så vrede eller kunne gøre os noget ondt. Jeg vil nu gå en gang rundt om den gamle mølle, inden jeg i tankerne går over på den anden side af Torvegade.

På denne side af Torvegade fandtes en modpart til de smukke huse. Det var som at komme til Ryesgade igen. Grimme huse med et gråt og trist skær. Små grimme, snavsede gårde med en række "toiletter". nogle uhumske rum, nogle med ituslåede ruder, der sjældent blev fornyet. I små elendige lejligheder med mangel på både lys og luft boede mange fattige mennesker i stor fattigdom. De sociale forhold, som vi kender idag fandtes jo slet ikke. Var folk blevet arbejdsløse, fandtes kun een løsning: fattigvæsnet. Arbejdsløshedsforsikring fandtes ikke. Kun fattigvæsnet. Det var for mange en tung gang at gå. Man mistede sin stemmeret og andre borgerlige rettigheder og fik tilmed en behandling, som om den hjælp, der søgtes om, skulle betales af fattigvæsnets funktionærs egne lommer. Derfor følte det yderligere som en tung gang at vandre. De, som søgte hjælp, fik gerne blandt andet to kort, et grønt og et rødt. For disse kort kunne man så på visse steder få udleveret et sigtebrød og et stort rugbrød stemplet med dybe bogstaver - FATTIGVÆ"SNET !- Derfor var det ikke noget særsyn at se børn med en kurv gå fra dør til dør for at bede gode mennesker om en lille pakke mad.

Den daglige kost var kaffe, nogle tykke skiver rugbrød med lidt fedt med salt, måske et stykke med leverpostej til lidt afveksling. Mange gange gemte vi de tykke rugbrødsskorper til senere. Så varmede vi dem på kakkelovnen. Det smagte godt i en slunken barnemave. At det kunne være meget farligt at spise, det faldt os ikke ind. At der kunne være både støv og måske lidt kakkelovnssværte på, det skænkede vi ikke en tanke. Vi sagde heller ikke noget til far og mor om det. Det var ikke hver dag, vi kunne få varm middagsmad. Vi var glade, når vi fik noget tynd suppe af et eller andet spiseligt. Særlig glade blev vi der blev lavet rismelsgrød med kanel og sukker og dertil en kop varm øl med sukker i. En flaske øl

kostede godt nok 7 øre ! Når vinteren kom og det var smalhas i mange hjem, gik vi, både børn og voksne, på "Samaritanen". Der fik vi varm mælkegrød og rugbrød med margarine på. Det var ikke den gode kvalitet som nu, men det var bare om at spise så meget, som muligt, og kunne vi se vort snit dertil bjærgede vi nogle stykker rugbrød i et stykke papir ind under blusen og så af sted ! Sådan noget måtte vi jo ikke gøre, men nød bryder alle love. Sådan noget tænkte vi ikke på. Vi har nok været lidt egoistiske. Men det vidste vi ikke hvad var for noget ! Vi tænkte kun på mad. Disse "Samaritanere" blev opretholdt på privat initiativ og fandtes flere steder i København. I butikker, banker og offentlige kontorer var opstillet bøsser til indsamling af bidrag til disse "Samaritanere". Når vi skulle have træsko, måtte vi gå til skoleinspektøren. Så fik vi træsko. Også dette var på privat basis. Der fandtes en forening, der hed "Kapskoen". Også denne forening havde opstillet indsamlingsbøsser. Det var en meget stor figur, som lignede en træsko. Så der var dog en del velgørenhed tilstede i visse befolkningsgrupper.

En stor indsats mod fattigdommen blev ydet af menighedsplejen, som hjalp hvor det var nødvendigt. Ved henvendelse til diakonisser eller til de stedlige præster kunne man få nogle spisebilletter, for hvilke man på bestemte steder kunne spise dejlige, sunde middagsretter eller medbringe en spand og bringe maden med hjem. På samme måde kunne stærkt trængende folk få beklædningsgenstande; især de gamle mennesker var hårdt trængende for hjælp trøst, og her gjorde diakonisserne en stor indsats. Der var ikke særlig stor hjælp fra det offentlige til disse gamle mennesker.

I 1904 var jeg flere gange med min gamle og svagelige bedstemor for at hjælpe hende til rådhuset. Her stod de gamle mennesker i en lang kø fra rådhuskælderen og hen til brandstationen i al slags vejr, både storm og regn og sne, for at få et beløb pr. måned på 8 eller 12 kroner. Det var strengt at være fattig. Kun de, der har prøvet det, ved, hvor svært og ydmygende det kan være.

EFTERSKRIFT

1973. En smuk og solrig oktoberdag med klart og lidt køligt vejr med en let brises svage susen i trætoppene fik jeg lyst til en spadseretur på volden og til atter at se minderige steder. Jeg gik tankefuldt, medens jeg glædede mig over alle træerne på min vej. De stod i de skønneste, rigt nuancerede smukke farver, som det var en fryd at se på. Mange tanker og erindringer dukkede op igen, og jeg oplevede atter min barndomstid. Her lå den gamle mølle, men noget anderledes end dengang. Mit gamle barndomshjem var forlængst forsvundet. Alt var her så roligt og fredeligt. Jeg satte mig på en bænk og lod så tankerne fare rundt i mindernes hastigt glidende billeder. Her og der standsede de ved enkelte episoder for atter at forsvinde som i en tåge. Den herlige ro blev nu og da kun afbrudt af de hæse skrig af en flok måger, der lavt over mit hoved ustandselig fløj rundt og rundt, mens jeg med et vemodigt smil mindedes svundne dage.

På turen var jeg pludselig nået til Torvegade. Her blev jeg vækket af mine drømme ved megen støj og larm. Ak, hvor forandret på disse 70 år, som kun har minderne tilbage. Den rolige, glidende trafik af roligt og stille kørende hestesporvogne, ingen larmende biler, kun få cyklister og en enkelt hestesporvogn, nogle drosker samt bøndernes køretøjer. Folk i en rolig og afslappet gang havde tid til at standse op og få en lille sludder.

Madam Jensen fra fjerde sal så ud til at more sig over samtalen med madam Hansen fra førstesalen, mens børnene legede med springtov eller hinkede ruder på fortovet, medens kirkeklokkerne fra Vor Frelzers Kirke lød stille og blidt og med sin klang indrammede dette billede af en stille idyl og ro og fred. Og så nu ! En larmende trafik ! Busser og biler og cykler i eet ustandselig jagende ræs ! Efter hvad? For at nå hvad? På fortovene en tæt strøm af ilende og jagende mennesker - der jager og higer efter hvad? De har travlt. Løber mod hinanden. Nogle glemmer at sige undskyld. De higer og søger efter hvad? Er det for at være den første og den dygtigste, eller er det egenkærlighed og egoisme? Troid, vær dig selv nok! Er det deres tanke?

På hjemturen går jeg videre mod Langebro medens det klinger svagere og svagere i mine øren som et kønt stykke gammelt musik: **Varm mælk! Varm mælk! Fem øre for en Pot!**